

ZEIDLER MIKLÓS

MAGYAR REVÍZIÓS KÜLPOLITIKA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

[Apponyi] helytelenítette, hogy éppen „Magyarországot sújtják a legszigorúbb és már a létét is veszélyeztető feltételekkel”, amelynek a háború előidézésében igen csekély szerepe volt, hiszen „abban a pillanatban, amidőn a háború kitört, nem bírt teljes függetlenséggel...

■ Az első világháborúban részt vevő felek mindegyike területi gyarapodást vagy legalábbis hatalmi befolyásának növekedését várta a remélt győzelemtől. Ez alól az Osztrák–Magyar Monarchia sem volt kivétel.

A Monarchia hadicéljai elsősorban a Balkán-félsziget feletti politikai fennhatóság megszerzésére terjedtek ki, de olyan tervek is születtek, amelyek bizonyos délszláv és lengyel területek bekebelezésével számoltak.¹ (Mindebből csak annyi valósult meg, hogy a megszállt szerb, román és lengyel területek egy részén átmenetileg osztrák–magyar közigazgatás működött, a bukaresti békében pedig a Monarchia birtokba vette a Kárpátok keleti lejtőit, hogy e csekély határmódosítással katonailag biztosítsa a hágók megfelelő védelmét.)

A háború előrehaladtával azonban mindinkább kiütközött a Monarchia viszonylagos katonai gyengesége, s ez a területgyarapítási tervek realitását is megkérdőjelezte. A Monarchia vezetése már 1916 őszén a béke lehetőségét kereste, a területi integritásáról azonban nem mondott le, csupán az általa megszállt területek kiürítését helyezte kilátásba. A hol inkább, hol kevésbé titkos tapogatózások és tárgyalások kisebb-nagyobb megszakításokkal 1918 tavaszáig folytak,² s eközben a központi hatalmak győzelmi reményei lassan füstbe mentek.

A világháború végjátékában a katonai kimerüléstől és a belső nemzetiségi ellentétektől egyaránt sújtott Monarchia diplomáciájának már csak a várható károk enyhítése lehetett a célja. Burián István gróf külügyminiszter ezért szeptember 14-én a sajtóban is közzétett jegyzékben javasolta, hogy a hadban álló nagyhatalmak képviselői vala-

mely semleges országban kezdjenek előzetes tárgyalásokat a békefeltételekről. A felhívás mindenütt nagyon rossz visszhangot keltett. A szövetséges Németország felháborodással fogadta, Georges Clemenceau francia kormányfő éles parlamenti felszólalásban utasította vissza, Lord Balfour brit külügyminiszter pedig megtevesztési kísérletnek tekintette Burián javaslatát. Washington ugyanakkor – bár a tárgyalási ajánlatot szintén elhárította – közölte, hogy továbbra is a már nyilvánosságra hozott békefeltételeit tekinti érvényesnek.³

A Monarchia számára ez jelentette az utolsó szalmaszálat, ugyanis Woodrow Wilson amerikai elnök 1918 januárjában közzétett 14 pontja s a később ehhez fűzött kiegészítések kimondottan előnyös tárgyalási alapnak tűntek a Monarchia számára a heves brit és francia reakciókkal szemben. London és Párizs ugyanis már korábban állást foglalt a Monarchia felbomlasztása és az új, nemzeti államok megalakulása mellett, míg Wilson beszédei a nemzetek önrendelkezésének elvét, a „pártatlan igazságosságot”, a minden fél érdekeit egyformán tekintetbe vevő, méltányos békerendezést hirdették.⁴

Burián tehát – a wilsoni pontokra hivatkozva – október 4-én az Egyesült Államokhoz fordult fegyverszüneti ajánlattal. Az amerikai külügyminiszter október 19-i válaszjegyzéke azonban lehűtötte az osztrák–magyar reményeket. Robert Lansing ugyanis közölte, hogy a háború fejleményei túlhaladottá tették Wilson egykori kijelentéseit, s az elnök „nincs már abban a helyzetben, hogy e népek pusztá »autonómiáját« ismerje el a béke alapjának, s ragaszkodnia kell ahhoz, hogy helyette ők maguk döntsék el, hogy az osztrák–magyar kormány milyen lépései egyeztethetők össze törekvéseikkel, valamint a nemzetek nagy családjának tagjaiként a saját jogaikról és jövőjükéről alkotott felfogásukkal”.⁵

Az új közös külügyminiszter, Andrássy Gyula gróf október 27-én elfogadta az amerikai álláspontot, remélve, hogy az immár nagyhatalmi támogatást élvező nemzetiségek törekvései nem tesznek túl nagy kárt a Monarchia és a történelmi Magyarország területi integritásában, s talán lehetséges lesz azokat valamiféle konföderációs megoldással kielégíteni.⁶

Eközben a wilsoni pontokra – lényegét tekintve tehát a méltányos, megegyezéssel békére és a nemzeti önrendelkezés elvének alkalmazására – való hivatkozás a magyar politikai közbeszédnek is integráns részévé vált. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy az összeomlás időszakában a wilsoni eszmék érvényesítésétől remélte a történelmi Magyarország integritásának megőrzését a magyar belpolitika akkori két „legerősebb embere”, Tisza István gróf és Károlyi Mihály gróf is.

Tisza október 17-én így reagált a képviselőházban Károlyi előző napi beszédére: „Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály t. képviselő úr tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük. [...] Ennek folytán csak helyeselhetem azt, hogy német szövetségesünkkel együtt a Wilson-féle 14 pont és az azokhoz függesztett ismert pontok alapján ajánlottuk fel a békét ellenségeinknek. [...] És, t. Ház, magával ezzel a ténnyel, ti. azzal, hogy a Wilson-féle 14 pont alapjára helyezkedtünk, adva van egész külpolitikai orientációnknak az a módosulása, amelyet gróf Károlyi Mihály képviselőtársam tegnapi beszédében kifejezésre juttatott. [...] Ismétlem, t. Ház, a feladat, amely pártkülönbség nélkül mindnyájunkra vár, az, hogy azt a békét, amelyet a Wilson-féle 14 pont alapján meg akarunk kötni, lehetőleg előnyössé alakítsuk a magyar nemzetre nézve.”⁷

Károlyi pedig november 12-én – immár a külügyekért is felelős miniszterelnökként – szintén a wilsoni pontokra hivatkozott Lansing amerikai külügyminiszterhez intézett táviratában: „A civilizált világ előtt kinyilatkoztatjuk és határozottan állítjuk, hogy igazságtalan lenne ezt az ősi, ezeréves Magyarországot darabokra szagatni. Az erre irányuló szándék csak félreértésből, a tények nem ismeretéből fakad-

hat. [...] föltehetőleg arról sem tájékoztatták, hogy e területen [Erdélyben – Z. M.] másfél millió magyar él, akiket megfosztának önrendelkezési joguktól, [amennyiben] Wilson elnök nemes elveit semmibe véve, erőszakkal és akaratuk ellenére Romániához csatolnák őket. Minden biznnyal arról a tényről sem értesült, hogy a románok és szlovének [helyesen: szlovákok – Z. M.] nagy többsége, akik hosszú évszázadokon át békés, testvéri egyetértésben éltek együtt a magyar lakossággal a magyar földön, és minden akadály nélkül megtarthatták saját nyelvüket, saját vallásukat, valamint saját szokásaikat, jelenleg sem kíván ettől a Magyarországtól elszakadni [...], és hogy semmilyen más nemzethez nem kívánnak tartozni. Mi több, egy másik országhoz történő csatolásuk anélkül, hogy véleményt nyilváníthatnának, szöges elentétben állna Wilson elnök humánus elveivel. [...] Uram, igazságot kérünk Wilson elnöktől, Öntől és kettejükön keresztül a civilizált emberiségtől.”⁸

Az ekkor Wilson nevével fémjelzett önrendelkezési elv hangoztatása azonban a Károlyi-kormány politikájában – és a korabeli magyarországi közgondolkodásban is – jól megfér a területi integritáshoz való ragaszkodással. Fent idézett táviratában maga Károlyi is a történelmi Magyarország csonkítatlan fennmaradásáért emelt szót, s ennek érdekében a wilsoni pontok mellett a magyarság történelmi jogaira és a Kárpát-medence földrajzi és gazdasági egységére is hivatkozott. S az önrendelkezés és az integritás elve kapcsolódott össze abban a tervzetben is, amelyet a Jászi Oszkár vezetett Nemzetiségi Minisztérium készített 1918 decemberében, s amely nemzetiségi alapon elhatárolt autonómiákra osztotta Magyarországot – a kollektív kisebbségi jogokon felépülő területi önrendelkezés garantálásával remélvén megmenteni az állam egységét.

Az 1918 végétől kibontakozó területvédő propagandában, amelyet a Károlyi-kormány által létrehozott – egyébként nagyrészt a kormány belpolitikáját népszerűsítő – Országos Propaganda Bizottság, illetve a kormány anyagi és politikai támogatását élvező Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája irányított, szintén ez a ket-tősség mutatkozott meg. Mindkét szervezet a történelmi Magyarország területi integritásának megőrzéséért dolgozott, s ezt a függetlenség felé hajló nemzetiségek megnyerésével – régi államhűségük megerősítésével –, illetve az új békerendszert megalkotó nagyhatalmak Magyarország számára kedvező befolyásolásával kívánta elérni. Ennek érdekében változatos érvkészletet vonultattak fel, amelyben az önrendelkezési elv éppúgy helyet kapott, mint a területi integritás mellett felsorakoztatható történelmi-gazdasági-stratégiai-kulturális-civilizációs alapú argumentumok. Az OPB adta ki 1918 végén a „Nem, nem, soha!” jelszót, s itt készültek többek között a „Wilsontól csak wilsoni békét!” szövegű plakátok is. A Területvédő Liga pedig 1921 nyarán történt feloszlatásáig tömegével jelentette meg magyar és idegen nyelvű propagandaműveit.⁹

Ugyanez a koncepcionális „rugalmasság” jellemezte a békeelőkészítés folyamatát 1918–1919-ben, majd a párizsi béke delegáció tevékenységét 1920 első felében. Apponyi Albert gróf, a magyar küldöttség vezetője ugyanezt a sokrétű érvelést vezet-te elő január 16-án tartott „védőbeszédében”. Apponyi párizsi beszéde azonban nem csupán merített a korábbi területvédő propaganda argumentumaiból, hanem azokat mintegy rendszerbe foglalta, s ezzel meg is előlegezte a két háború közötti revizionizmus teljes érvrendszerét.

Beszédében Apponyi általános támadást intézett a béketervezet ellen.¹⁰ Kifejezte megdöbbenését „a békefeltételek mérhetetlen szigorúsága miatt”, s helytelenítette, hogy éppen „Magyarországot sújtják a legszigorúbb és már a létét is veszélyeztető feltételekkel”, amelynek a háború előidézésében igen csekély szerepe volt, hiszen „abban a pillanatban, amidőn a háború kitört, nem bírt teljes függetlenséggel, és csak részleges befolyást gyakorolhatott az Osztrák–Magyar Monarchia ügyeire”.¹¹

Legélesebben a béketervezet területi cikkelyeit bírálta: megállapította, hogy csorbát szenved az etnikai elv, ráadásul az elcsatolandó területek kormányzása olyan nemzetiségek kezébe kerül, „amelyek jelenleg többnyire alacsonyabb kulturális fokon állanak”, ez pedig nem csupán a kárvallott magyarok, hanem „az emberiség nagy kulturális érdekei” szempontjából is hátrányos. Tagadta a Magyarországgal szemben megfogalmazott, a nemzetiségek elnyomására vonatkozó vádakat, s kijelentette: „nagyon örülnénk, ha a tőlünk elszakított területeken magyar testvéreink ugyanazon jogoknak és előnyöknek birtokában lennének, amelyekkel Magyarország nem magyar ajkú polgárai bírtak”.¹²

Ezután biztonságpolitikai, stratégiai, gazdasági érveket sorolt fel az ország integritásának fenntartása mellett. Mint mondta, Magyarország „századokon át rendkívül fontos szerepet játszott Európában, különösen Közép-Európában a béke és a biztonság fenntartása tekintetében”. Ezer éven át sikerrel látta el feladatát, „az egyensúly és a stabilitás állapotának fenntartását, biztosítva így Európa békéjét a keletről fenyegető közvetlen veszedelmekkel szemben”. Apponyi hivatkozott az ország természet adta, szerves geográfiai egységére, amely harmonikus gazdasági együttműködést tesz lehetővé, de éppen ezért egységes kormányzást is kíván.¹³

A magyar békedelegáció legfőbb javaslataként azonban nem a történelmi Magyarország integritásának helyreállítását sürgette, hanem – a wilsoni pontokra és az önrendelkezés elvére hivatkozva – azt indítványozta, hogy a területi kérdések megoldását bizonytalan sejtések és feltevések helyett méltányos körülmények között megrendezendő népszavazások útján keressék: „Amidőn ezt követeljük, hivatkozunk a Wilson elnök úr által oly kiválóan szavakba öntött nagy eszmére, amely szerint semmilyen emberi csoport, az államok lakosságának egyetlen része sem helyezhető akarata, megkérdezése nélkül, mint valami marhanyáj, egy idegen állam fennhatósága alá. Ennek a nagy eszmének nevében, amely különben axiómája a józan észnek és a közmorálnak, követeljük a népszavazást hazánk azon részeire vonatkozólag, amelyeket tőlünk most elszakítani akarnak. Kijelentem, hogy előre alávétjük magunkat a népszavazás eredményének, bármi legyen is az.”¹⁴

Mint látható, az ún. wilsoni pontok többféleképpen is értelmezhetőek voltak. Nem jelentették szükségképpen sem a Monarchia, sem a történelmi Magyarország felbomlását, de nem is gördítettek akadályt a nemzetiségek függetlenségi törekvései és önálló államalakítási programjai elé. Minden attól függött, miként értelmezik majd az elveket a békerendezésben főszerepet vállaló hatalmak. A végeredmény közismert. Mert bár 1918 novemberében Franciaország és Nagy-Britannia is elfogadta a 14 pontban rögzített elveket a békerendezés tárgyalási alapjául, a béketárgyalások folyamán lépésről lépésre kihátráltak ezen elkötelezettségükből, s a nemzeti önrendelkezés elvét a gyakorlatban részrehajlóan, minden esetben kis szövetségeseik javára és a háborúban vesztes hatalmak rovására alkalmazták.

A „wilsoni pontok” és az „önrendelkezési elv” ennek ellenére sem került ki a magyar külpolitika és külpropaganda szóhasználatából. Ha már ezek az elvek nem voltak alkalmasak a történelmi Magyarország megóvására, annál inkább alkalmasnak látszottak – legalább részben – a területi revíziós törekvések alátámasztására.

Magyarországon a közvélemény túlnyomó része a két háború között mindvégig az integrális revízióban reménykedett, s ezt tekintette ideális megoldásnak a kormányzat is – már csak azért is, mert a hazai közönség előtt nem vállalta a politikai felelősséget az integritásról való végleges lemondásért. Horvátország és Burgenland (ekkor keletkezett magyar elnevezéssel: Órvidék, Várvidék vagy Végvidék) visszacsatolása azonban még az integritás híveinek többsége számára sem tűnt elengedhetetlennek. Horvátország ugyanis már 1918 előtt is bizonyos területi-politikai önálló-

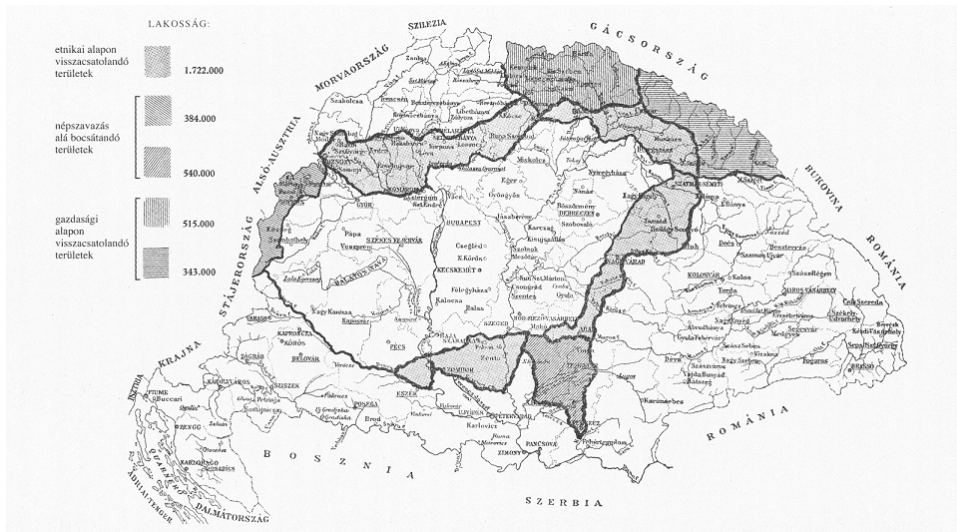
ságot élvezett Magyarországon belül, a kicsiny Burgenland (4020 km²) visszakövete-
lése pedig – itt egyébként is mindössze 26 ezer magyar élt – azzal az Ausztriával
rontotta volna meg a kapcsolatokat, amely egyedüli barátságos szomszédja volt Ma-
gyarországnak. Ugyancsak kevésbé „fájt” az olyan kicsiny peremterületek elveszté-
se, mint amilyen az Árva és Szepes vármegyéből Lengyelországhoz került néhány
település (589 km², 230 magyar lakos) vagy az Olaszországhoz került Fiume és kör-
nyéke volt (21 km², 6500 magyar lakos). Az integrális revízió programja ennek elle-
nére jelen volt a külpolitikai gondolkodásban – az 1920-as évek első felének re-
ménytelenségében éppúgy, mint a harmincas és negyvenes évek fordulóján, a terü-
leti revízió részleges megvalósulásakor.

Mások végleg leszámoltak a történelmi Magyarország helyreállításának lehetősé-
gével, és legfeljebb a magyarlakta területek visszaszerzését tartották elérhetőnek. E
koncepció háttérében a nemzetközi erőviszonyok reálisabb felmérése és a népszuve-
renítés elvéből kiinduló demokratikus felfogás állt. Az etnikai revízió hívei úgy vél-
ték, hogy a határkérdésben a nemzeti önrendelkezés elvének kell irányadónak len-
nie, mivel ezt diktálja a természetjog és az emberiség, ez képezi – legalábbis for-
málisan – a békerendszer alapját, egyszersmind méltányos és elérhető komprom-
misszumnak tekinthető a hatalmi politika szempontjából is. Ilyen nézeteket azonban
Magyarországon csupán a szociáldemokrácia, valamint néhány kicsiny liberális és
demokrata párt – tehát a törvényhozásban jelen lévő politikai erőknek csupán a tö-
redéke – hirdetett. (A nemzeti önrendelkezésre való hivatkozás és az etnikai alapú
revízió motívuma olykor-olykor a kommunista retorikában is felbukkant. A Magya-
rországon illegálisban működő kommunista mozgalom azonban elsősorban az el-
nyomók elleni osztályharctól várta a területi revíziót, csakúgy, mint az igazságos tár-
sadalmi berendezkedés megvalósulását. Külpolitikai nézeteit pedig következetesen
a Komintern és a Szovjetunió mindenkori irányvonalához igazította, miközben álta-
lánosságban mindvégig elítélte a „rabló antant-imperialisták békediktátumát”.¹⁵) Az
etnikai elvű revízió alapján a határ menti magyar többségű területek (mintegy 40
ezer km² és jó 1,5 millió magyar lakos) visszacsatolására nyílt volna lehetőség. Mi-
vel így csupán az elcsatolt magyarok mintegy fele jutott volna vissza a magyar hatá-
rok közé, az etnikai revízió szószólói nemzetiségi autonómiák bevezetését szorgal-
mazták a továbbra is kisebbségben élő magyarság részére. Felmerült az az ötlet is,
hogy a túlnyomó részben magyarlakta Székelyföldet az egykori Szilágy, Kolozs és
Torda-Aranyos vármegye egyes vidékein kialakítandó korridor közbeiktatásával kap-
csolják vissza Magyarországhoz.¹⁶

Gyökeresen más alapokon kívánta orvosolni a Duna-medence nemzeti-nemzeti-
ségi problémáit a hazai politikai élet megújítását a vidéki Magyarország felemelésé-
től és a közéletbe való szerves integrálásától remélő népi mozgalom, valamint az ok-
tóberi forradalom bukása után külföldre távozott demokratikus emigráció több kép-
viselője. Ők mind a nemzetállami, mind a birodalmi paradigmát elvetették, s úgy
vélték, a politikai határok tologatása helyett azok felszámolására van szükség, va-
gyis: mivel a térség gondjait pusztá határmódosítások révén lehetetlen kölcsönös sé-
relmek okozása nélkül megoldani, magasabb szinten kell orvosolni a problémákat.
Ezért – bízván a hasonló történelmű, gazdasági és társadalmi szerkezetű „testvérné-
pek” szélesebb kulturális és politikai együttműködésében – lényegében a 19. század
közepe óta több alakban megjelent, többek között Teleki László, Kossuth Lajos és
Jászi Oszkár által fölvetett föderációs-konföderációs gondolat felújítását javasolták.
Elképzelésük az volt, hogy a terjeszkedni vágyó német és orosz birodalom közé szo-
rult kis nemzetek a belső nézeteltéréseken felülemelkedve, a közös érdekekre és a
közös történelmi hagyományra építve olyan államközösséget hoznak majd létre,
amely valamennyiük számára külső biztonságot és belső békét nyújt.¹⁷

A politikában azonban az elveket gyakran kell a realitásokhoz igazítani, s ezalól a két világháború közötti magyar revíziós külpolitika sem volt kivétel. S bár a kormány mindvégig a minél teljesebb revízióra törekedett, több olyan tervezet is fennmaradt, amely ennél jóval csekélyebb területgarapodással számolt.

Az első ilyen konkrét revíziós tervet 1920 tavaszáról, a francia–magyar titkos tárgyalások idejéből ismerjük. A két kormány képviselői ekkor – a trianoni békeszerződés aláírását megelőző hetekben – Párizs és Budapest külpolitikájának bizonyos mértékű összehangolásáról, valamint a Magyarországon tervezett nagyarányú francia befektetésekről folytattak megbeszéléseket. Május 12-én a magyar fél memorandumot nyújtott át, amelyben – a franciák korábbi javaslatának megfelelően – bejelentette: „Magyarország hajlandó közvetlen tárgyalásokat kezdeni szomszédaival, azzal a céllal, hogy barátságosan és minden érdekelt fél teljes megalégedésére rendezze velük a köztük függőben lévő kérdéseket”, s ehhez kérte a francia diplomácia támogatását. (A szomszédokkal folytatandó tárgyalásokon magyar részről a határok módosítását, a magyar nemzetiségek számára egyéni, illetve kollektív kisebbségi jogok garantálását, a volt magyar állami alkalmazottak helyzetének méltányos rendezését, a politikai elitéltek szabadon engedését és egy sor más, az érintett országok közötti együttműködés előmozdítását szolgáló intézkedés bevezetését kívánták elérni.¹⁸) A memorandumhoz egy térképet is csatoltak, amely a magyar területi igényeket ábrázolta. Ebből kitűnt, hogy a magyar kormány északon, keleten és délen a határ menti magyar többségű területeket (mintegy 1,7 millió lakossal) etnikai alapon kívánta visszakapni, míg Kárpátalja, továbbá Zemplén, Sáros és Szepes vármegye visszacsatolására (858 ezer lakossal) gazdasági okokból tartott igényt, Burgenland és a Bánság hovatartozását pedig a helybéli lakosság (384 ezer, illetve 540 ezer fő) népszavazása révén javasolta eldönteni. (1. térkép) A francia kormány nem reagált érdemben a ma-

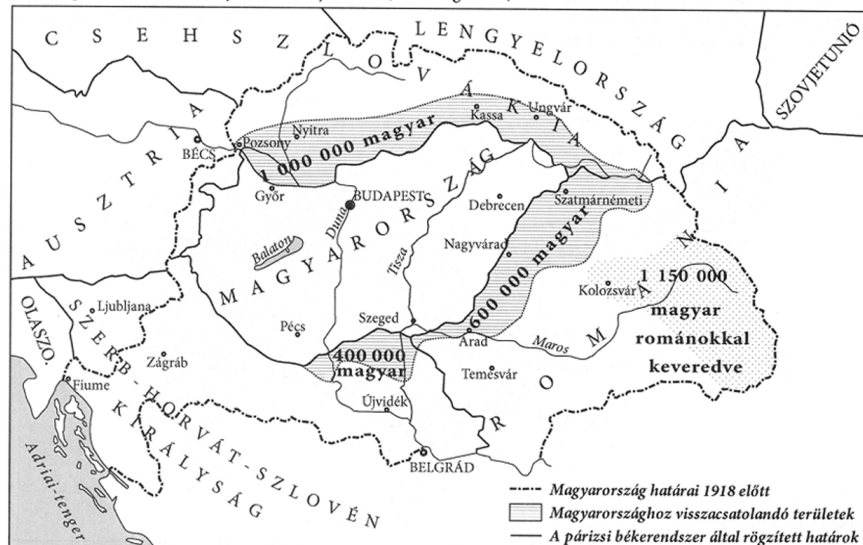
1. térkép. A szomszéd országokkal tervezett tárgyalásokon előterjesztendő magyar területi igények (1920. április–május)

gyar igényekre, s később is csupán Sopron környékének visszaszerzéséhez nyújtott közvetett, bár nem jelentéktelen támogatást.¹⁹

Még ennél is csekélyebb mértékű, csupán a határok közvetlen szomszédságában lévő magyarlakta területekre kiterjedő határmódosítás szerepelt Lord Rothermere javaslatában. Rothermere vikomt (polgári nevén: Harold Sidney Harmsworth) 1927. június 21-én saját lapjában, a londoni *Daily Mail*-ben tette közzé *Hungary's Place in*

the Sun – Safety for Central Europe (Magyarország helye a nap alatt – Biztonságot Közép-Európának) című kolumnás cikkét. Az etnikai elv alapján Csehszlovákiából 1 millió, Romániából 600 ezer, Jugoszláviából pedig 400 ezer magyar visszatérését szorgalmazta, s a vitatott területeken népszavazások megrendezését sürgette. Rothermere térképet is csatolt írásához, ez azonban több ponton is hibás volt. Amikor augusztus 30-án a lord egy újabb terjedelmes magyarbarát cikkel lezárta sajtó-kampányának első szakaszát, ahhoz egy korrigált térképet is mellékelte, s ezen már – a Budapestről küldött helyesbítésnek köszönhetően – pontosabban ábrázolta a magyar kisebbségek területi elhelyezkedését. (2. térkép) A még mindig eléggé elnagyolt

5/b térkép Rothermere lord javított határjavaslata (1927. augusztus)

2. térkép. Lord Rothermere határjavaslata (1927. augusztus) – Rajzolta Sebők László

térképen jelzett terület nagysága mintegy 35 ezer km², az itt élő lakosok száma pedig több mint 2,5 millió fő volt.²⁰

A Rothermere-kampány teremtette publicitás nyomán világszerte napirendre került a magyar határrevízió ügye, s hamarosan a kormánynak is ki kellett alakítania hivatalos álláspontját. Olyan formulára volt szükség, amely nemzetközileg is elfogadható – tehát nem követeli nyíltan a régi határok visszaállítását –, de nem is mond le az integritásról. A külügyminisztérium 1929. május 2-án kiadott körrendelete ezért a magyar revíziós törekvésekről szólva ismét az általánosan elfogadott önrendelkezési elvre hivatkozott: „A magyar kormány a területi kérdések tekintetében a Wilson elnök által a 14 pont keretében kinyilatkoztatott elvek alapján áll. Ezek szerint a jelenlegi Magyarország határainak közvetlen szomszédságában fekvő magyar többségű területek természetesen az anyaországgal volnának egyesítendőek, más nyelvű volt magyar terület Magyarországhoz való csatlakozását az illető terület népének saját szabad elhatározásától és népszavazástól kellene függővé tenni.”²¹ Hasonlóképpen fogalmazott Bethlen István kormányfő is egy 1931. évi tavaszi interjúban, amely több amerikai lapban és a magyar sajtóban is megjelent. Mint mondta: „Ajánlom úgy a határok visszaállítását, mint a népszavazást. Vannak területek, amelyek kétségtelenül magyarok. Ezeket minden további nélkül vissza kellene csatolni az anyaországhoz. Azokon a területeken, ahol a helyzet nem ennyire tiszta, a népszavazás volna a megoldás módja.”²²

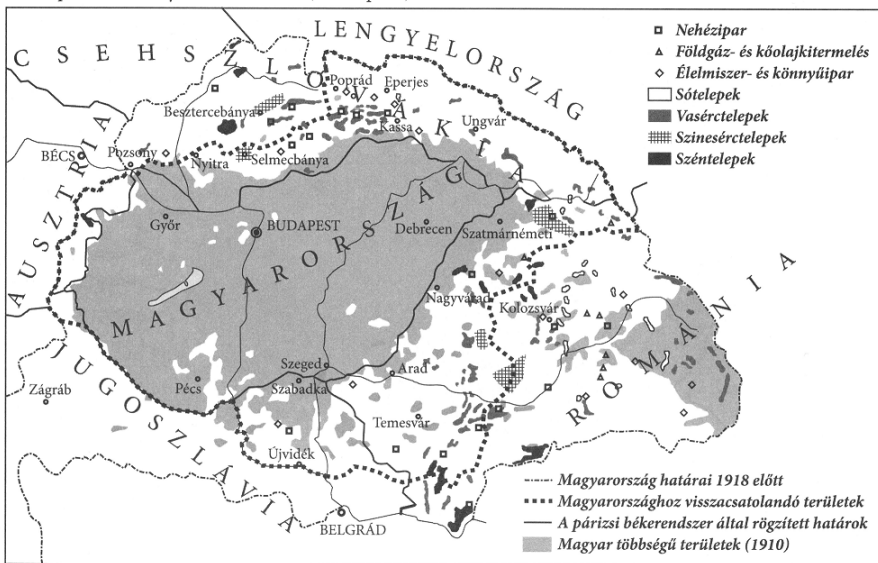
Néhány évvel később, 1933 tavaszán, a brit–francia–német–olasz négyhatalmi tárgyalások során a legmagasabb szinten is felmerült a közép-európai határok módosításának lehetősége. A tárgyalások hamarosan kudarcba fulladtak, de a magyar külpolitika az év második felében megpróbálta felmérni, vajon maradt-e némi érdeklődés Európában a területi revízió iránt. Ebből a célból Eckhardt Tibor kisgazdapárti politikus Németországban, a kormány éléről időközben leköszönt Bethlen István pedig Angliában tartott előadásokat a magyar politikáról.

Bethlen négy előadást tartott angliai egyetemek és tudományos társaságok rendezvényein, s ezekben Magyarország múltjáról és jelenéről adott áttekintést. Záró előadásában, november 30-án a londoni Balkan Committee hallgatósága előtt a magyarkérdés és az európai biztonság kölcsönhatásairól beszélt, s egy meglehetősen ambiciózus revíziós terv körvonalait rajzolta meg, amelynek megvalósítását mint a Kárpát-medencei megbékélés alapfeltételét mutatta be. Kifejtette, hogy az önrendelkezési elv érvényesítése esetén Szlovákia és a Kárpátalja automatikusan Magyarországhoz csatlakozna, míg Bácskának és a Bánság jugoszláviai részének hovatartozásáról népszavazásnak kellene döntenie, Horvátország pedig esetleg föderáció keretein belül térhetne vissza Magyarországhoz. Erdély kérdésében azonban mind a népszavazás, mind a területi megosztás lehetőségét elvetette. Javaslatára szerint a történeti Erdély határáig húzódó területeket Magyarországnak vissza kellett volna kapnia, maga Erdély pedig önálló föderatív állammá alakult volna.

Bethlen előadása nagy érdeklődést keltett, de egyben éles vitát is gerjesztett – a helyszínen és később a pamfletirodalomban is. Kudarcát a volt kormányfő is elismerte, amikor a Magyar Szemle Társaság újévi vacsoráján kifejtette: ha „nem vagyunk képesek a revízió gondolatát beágyazni az európai érdekek nagyobb komplexumába, akkor hiába beszélünk revízióról [...], mert hiszen egy csőppség vagyunk az európai népek tengerében, amely csőppség fölött az idők járása továbbhalad. [...] A mai kor [...] romboló kor [...], amely lerombolta a történelmi jogcímeket, s amely keresztülgázolt a természetes határokon, és amelyik nem veszi figyelembe az ezeréves történelmet sem, amely radikális jelszavak alapján, a nemzeti önrendelkezés jogát hirdetve, mindazt, amit ezer év felépített, lerombolni kész. Csak az a revíziós program, amely a kor emez eszméjével harmóniában áll, amely a népek önrendelkezési jogának nagy gondolatával összhangban áll – csak az a revíziós program bír kilátással a sikerre.”²³

Nem sokkal később, 1934 tavaszán a külügyminisztériumban egy hivatalos – de csak nagyon szűk körben ismert – revíziós terv is készült Gömbös Gyula miniszterelnök utasítására. A kormányfő által megadott szempontokat tükröző emlékirat feladta az integritás gondolatát, de szakított a merőben etnikai érveléssel is, és erőteljesen érvényesítette a korábban viszonylag ritkán emlegetett gazdasági és stratégiai megfontolásokat. Az elképzelt határvonal a legtöbb helyen túlmélt a szigorúan vett nyelvhatárokon, és általában a védelmi hadászat és harcászat szempontjából kedvezőbb középhegységekben és folyók mentén húzódott. Gömbös terve végeredményben egy kb. 195 ezer km² területű Magyarország körvonalait rajzolta fel, amely a trianoni békeszerződéssel elcsatolt területekből Csehszlovákiától 40 ezer, Romániától 42 ezer, Jugoszláviától mintegy 16 ezer, Ausztriától pedig 4 ezer km²-t nyert volna vissza. Az ekképp jelentősen gyarapodó ország 15,4 milliós népességével a Duna-medencében a kisantant államaival egyenrangú politikai hatalommá emelkedett volna.²⁴ (3. térkép)

9. térkép Gömbös Gyula revíziós terve (1934. április)

3. térkép. Gömbös Gyula revíziós terve (1934. április) – Rajzolta Sebők László

A területvisszacsatolások idején – 1938 és 1941 között – a magyar külpolitika továbbra is nyitott maradt mindenfajta revíziós megoldás iránt. Az első és a második bécsi döntés (1938. november 2. és 1940. augusztus 30.) diplomáciai aktus volt, és többé-kevésbé az etnikai szempontokat vette tekintetbe. A kárpátaljai bevonulást (1939. március) azonban már a honvédség fegyveres alakulatai hajtották végre, s itt a terület egésze visszatért Magyarországhoz. Hasonló volt a helyzet a bácskai bevonulás alkalmával is (1941. április), ám a Délvidék visszafoglalása csak részben sikerült. (4. térkép)

A magyar területi követelések ezután sem kerültek le végleg a napirendről. Dél-Erdély és a Bánság, valamint Szlovákia bizonyos területeinek visszaszerzése továbbra is ott szerepelt a kormány távlati céljai között. Sőt a Szovjetunió elleni hadjárat

13. térkép Magyarország területgyarapodásai a revízió időszakában (1938–1941)

4. térkép. Magyarország területgyarapodása (1938–1941) – Rajzolta Sebők László

kezdeti sikereit követően, 1941 végén a berlini magyar követség jegyzékben közölte a német külügyminisztériummal, hogy Magyarország szeretné előretolni határát a galíciai térségben – vagyis az „ezeréves határokon” túl. A németek által készített térkép vázlat szerint egy jobbra 5–20 km széles, összesen 3250 km² kiterjedésű, túlnyomórészt ruszinlakta területsávról volt szó, s az annexió célja az Északkeleti-Kárpátok előterének katonai biztosítása volt. Mivel azonban a terület tartósan német megszállás alatt maradt, erre az óvintézkedésre nem volt szükség, így a magyar fél 1942 nyarán visszavonta kérését.²⁵

A sztálingrádi német összeomlást, a magyar 2. hadsereg pusztulását és a szovjet hadsereg folyamatos előrenyomulását látván, már a magyar kormány sem bízott a végső győzelemben. Ám továbbra is reménykedett a visszacsatolt területek megőrzésében, sőt további revíziós igényekkel is fellépett. A Külügyminisztérium Politikai Osztályának vezetője, Szegedy-Maszák Aladár által 1943 júliusában készített memorandum olyan megoldást szorgalmazott, amely egyfajta *Commonwealth* (nemzetközösség) formájában állítja helyre a Kárpát-medence politikai és gazdasági egységét.

Az emlékirat a föderalizálandó Kárpát-medencében bizonyos határkiigazításokat is előirányzott. Északon gazdasági és földrajzi megfontolásokból Magyarországhoz kívánta csatolni a pozsonyi hídfőt és néhány környékbeli települést, továbbá a Garam keleti és az Ipoly északi vízgyűjtő területét. Az emlékirat kiemelte, hogy a Poprád folyótól keletre élő ruszinok erős szlovák elnyomásnak vannak kitéve, ami arra enged következtetni, hogy a külügyminisztérium ezt a területet is Magyarországnak kívánta visszajuttatni. Szlovákia – némileg lecsökkenő területével – megőrizte volna önálló államiségét, de az emlékirat megállapította, hogy célszerű volna Magyarországhoz kötődnie perszonálunió formájában vagy legalább erős gazdasági kapcsolattal. Az emlékirat szerint Kárpátalja a magyar állam részeként kapott volna területi autonómiát. A magyar–román határ vonatkozásában a külügyminisztérium visszatért az osztatlan Erdély koncepciójához: „Erdély a románoknak és szászoknak biztosítandó legszélesebb körű népi jogok mellett visszatérjen Magyarországhoz egységébe, ahonnan 1918 őszen kiszakították” – állt a memorandumban. Ha azonban Erdély mégis önálló állammá alakulna, a partiumi és a temesi területeket először át kellene adnia Magyarországnak, illetve Jugoszláviának, de szintén helyes volna, ha perszonálunió keretében vagy szoros gazdasági kötelekekkel kapcsolódna Magyarországhoz. A memorandum délen is területváltozásokkal számolt, de ezeket nem körvonalazta, hanem – hangsúlyozottan baráti – megbeszélések tárgyává kívánta tenni, sőt az etnikailag rendkívül kevert Bácskában és Bánságban akár kisebb lakosságcserét is elfogadhatónak tartott. (Hasonló megoldást szükség esetén az erdélyi „kantonok” között is elképzelhetőnek tartott a tisztább etnikai viszonyok és a jobb kormányozhatóság érdekében.) Horvátország jövőjével kapcsolatban a memorandum nem foglalt állást, csupán jelezte, hogy Magyarország „a jó szomszédságtól kezdve a szoros együttműködésig mindenre hajlandó”.²⁶

Hogy a magyar diplomaták bíztak-e ezen igények teljesülésében, az fölöttébb kérdéses. Amint a szerző, Szegedy-Maszák Aladár írta – rezignáltan és nem kevés önkritikával – kései visszaemlékezéseiben: „a memorandum a magyar szempontból optimális megoldásokat veti fel, amelyek ma vágyalomnak tűnhetnek. De a sok, nagyrészt általánosságban mozgó kívánság és panasz után egyszer végre el kellett mondani, hogy *in concreto* mire törekszünk [...] A memorandum volt az egyik késői és talán utolsó alkalom, hogy külső kényszer korlátai nélkül legalább félhivatalosan ki lehessen fejezni az optimális magyar politikai elgondolásokat.”²⁷

■ JEGYZETEK

1. A Monarchia hadicéljairól röviden lásd Galántai József: *Az I. világháború*. Korona, Bp., 2000. 315–319. Ugyanezt bővebben, a magyar álláspontot is kidomborítva ismerteti Galántai József: *Magyarország az első világháborúban*. Korona, Bp., 2001. 186–204, 257–258.
2. A Monarchia békekísérleteiről – különös tekintettel az új uralkodó, I. (IV.) Károly törekvéseire – lásd Galántai József: i. m. (2000) 353–356, 358–362, 329–399, 421–422; Galántai József: i. m. (2001) 243–254, 267–274, 284–288, 315–317.
3. A Monarchia 1918. szeptember–októberi fegyverszüneti kísérleteiről lásd Siklós András: *A Habsburg birodalom felbomlása 1918. A magyarországi forradalom*. Kossuth, Bp., 1987. 116–125.
4. Wilson programpontjait Magyarországon szélesebb körben először egy 1919-ben megjelent kiadvány ismertette és magyarázta. Lásd *Wilson beszédei és üzenetei a háborúról, békéről és a Népek Szövetségéről*. Összeáll. Bródy Béla és Magyar Lajos. Athenaeum, Bp. [1919]. A „Tizennégy Pont” (január 8.), a „Négy Alapelv” (február 11.), a „Négy Célkitűzés” (július 4.) és az „Öt Részlet” (szeptember 27.) kissé nehézkes fordításban közölt szövegét és a hozzájuk fűzött kommentárokat lásd uo., 66–92.
5. Lansing táviratának szövegét közli *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1918. Supplement 1. The World War. Vol. I. United States Government Printing Office, Washington, 1933. 368.* (Lansing táviratának dátumát a magyar történetírás általában október 18-ára teszi, az amerikai dokumentumkötetben viszont október 19-i keltezés szerepel.)
6. Erről bővebben lásd Ádám Magda: *A kisantant és Európa 1920–1929*. Akadémiai, Bp., 1989. 24–27.
7. *Tisza István gróf képviselőházi beszéde (1918. október 17.). Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója*. XLI. köt. Athenaeum, Bp., 1918. 292–293. (Újra közli Trianon. Szerk. Zeidler Miklós. Osiris, Bp., 2003. [2. kiad. 2008] 19–20.)
8. Károlyi Mihály gróf miniszterelnök számmeltávirata Robert Lansing amerikai külügyminiszterhez (Budapest, 1918. november 12.). Közli *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről. 1918–1919*. Összeáll. és szerk. Ádám Magda és Ormos Mária. Akadémiai, Bp., 1999. 8. sz. (14–16.) (Újra közli Trianon. 29–30.)
9. A témáról bővebben lásd Pallos Lajos: *Területvédő propaganda Magyarországon 1918–1920*. I–II. rész. In: *Folia Historica. A Magyar Nemzeti Múzeum évkönyve*. XXIV (2005–2006.) Főszerk. Kovács Tibor. Szerk. Szvitek Róbert József. Magyar Nemzeti Múzeum, Bp., 2006. 33–93; *Folia Historica. A Magyar Nemzeti Múzeum évkönyve*. XXVI (2008–2009.) Főszerk. Kovács Tibor. Szerk. Szvitek Róbert József. Magyar Nemzeti Múzeum, Bp., 2010. 37–74.
10. *Trianon felé. A győztes nagyhatalmak tárgyalásai Magyarországról*. (Paul Mantoux tolmácsolású feljegyzései.) Szerk., sajtó alá rend. Litván György. MTA Történettudományi Intézete, Bp., 1998. 243–252. (Újra közli Trianon. 122–129.)
11. Idézetek: *Trianon felé*. 244–245. (Újra közli Trianon. 122–123.)
12. Idézetek: *Trianon felé*. 246–247. (Újra közli Trianon. 124–125.)
13. Idézetek: *Trianon felé*. 248–249. (Újra közli Trianon. 126.)
14. Idézet: *Trianon felé*. 247. (Újra közli Trianon. 125.)
15. *Magyarországi pártprogramok 1919–1944*. Szerk. Gergely Jenő, Glatz Ferenc, Póloskei Ferenc. A 2. kiadást jav. és átdolg. Gergely Jenő. ELTE–Eötvös, Bp., 2003. 117.
16. E megoldással kapcsolatban kezdettől fogva súlyos kétségek merültek fel, mert a keskeny összekötő zóna sem gazdasági, sem honvédelmi szempontból nem tűnt életképesnek.
17. E politikai irányzatok revíziós terveinek alapos bemutatását adják Bárdi Nándor: *Németh László*. In: *Trianon és a magyar politikai gondolkodás, 1920–1953*. Szerk. Romsics Ignác. Osiris, Bp., 1998. 175–192; Richly Gábor – Ablonczy Balázs: *Jászi Oszkár*. In: Uo, 134–155.
18. *Bethlen István és Csáky Imre memoranduma Maurice Paléologue-hoz* (Párizs, 1920. május 12.). Magyar fordítását közli Trianon. 556–557. (2. kiad. [2008]: 558–559.)
19. A francia támogatás jellegéről lásd *A Monarchiától Trianonig egy magyar diplomata szemével*. Praznovszky Iván emlékezései. Vál., bev., jegyz. Zeidler Miklós. OlvasóSarak, Bp., 2012. 78–80.
20. A Rothermere-akció történetéről lásd Romsics Ignác: „*Magyarország helye a nap alatt*”. *Lord Rothermere és a magyar revízió*. In: Uő: *Múltról a mának*. Osiris, Bp., 2004. 249–263; Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Második, bőv. kiad. Kalligram, Pozsony, 2009. 113–123.
21. A Külügyminisztérium körrendelete a külképviseleti hatóságokhoz (1929. május 2.). MOL, A Külügyminisztérium Politikai Osztályának iratai (K 63), 381. csomó, 1934–39–1650/1929. sz.
22. Bethlen István: *A mostani határainkat nem vagyunk hajlandók elfogadni*. Pesti Napló 1931. április 16. 3.
23. *Elérkezett az utolsó pillanat a konkrét revíziós program felállítására*. Gróf Bethlen István beszéde. Pesti Hírlap 1934. január 5. 3.
24. A magyar revízió problémája c. tervezetet lásd MOL, A Külügyminisztérium Politikai Hírszolgálati Osztályának iratai, (K 67), 14. csomó, 223. tétel, sz. n. (582–587.) Gömbös Gyula revíziós tervéről: bővebben lásd Zeidler Miklós: *Gömbös Gyula*. In: *Trianon és a magyar politikai gondolkodás...* 70–97.
25. Maruzsa Zoltán: *A meg nem valósult területi gyarapodás. Német–magyar diplomáciai tárgyalások Magyarországra terjeszkedéséről a Keleti-Kárpátokon túl 1941–42 folyamán*. In: *Eszmék, forradalmak, háborúk*. Vadász Sándor 80 éves. Szerk. Háda Béla, Ligeti Dávid, Majoros István, Maruzsa Zoltán, Merényi Krisztina, Petneházi Margit. ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Bp., 2010. 403–414.
26. *Szegedy-Maszák Aladár: Az ember ősszel visszánéz...* Egy volt magyar diplomata emlékirataiból. Vál., sajtó alá rend., jegyz. Csorba László. Utószó: Szegedy-Maszák Mihály. Szerk., a jegyzeteket kieg. Antal László. *Európa–História*, Bp., 1996. II, 269–280. (Idézetek: 278., 279., 280.)
27. Uo. 237.